

Katarzyna Piórkowska

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wydział Zarządzania, Informatyki i Finansów
Katedra Strategii i Metod Zarządzania
katarzyna.piorkowska@ue.wroc.pl

ARCHITEKTURA SPOŁECZNYCH ZACHOWAŃ. STAN WIEDZY W ŚWIETLE TEORII SPÓJNOŚCI

Streszczenie: Celem opracowania jest ustalenie stanu wiedzy w zakresie teorii spójności w odniesieniu do postaw/zachowań społecznych (spójności społecznej). W pierwszej części opracowania przedstawiono selektywny przegląd prób konceptualizacji pojęcia „spójność społeczna”. Część druga stanowi przegląd spostrzeżeń w zakresie relacji pomiędzy spójnością społeczną a jej efektami (*performance*). Następnie zaprezentowano selektywny przegląd dotychczasowych podejść do operacjonalizacji konstruktów „spójność społeczna”. Na końcu sformułowano finalne konstatacje oraz kierunki badań nad spójnością społeczną. Cel opracowania został zrealizowany przy wykorzystaniu ekstensywnego przeglądu literatury w danym obszarze wiedzy. Wyniki krytycznej analizy literatury przedmiotu uprawniają do stwierdzenia, iż metodyka badań nad spójnością społeczną powinna podążać w kierunku podejścia jakościowego.

Słowa kluczowe: spójność społeczna, teoria spójności, społeczne postawy/zachowania.

Wprowadzenie

Historycznie koncepcja spójności zajmowała kluczową pozycję w makrosocjologii (klasyczne prace Durkheima nad związkiem pomiędzy społeczną spójnością, samobójstwami i podziałem pracy) [Durkheim, 1951, 1956], a także w społecznej psychologii, gdzie najczęstszym przedmiotem badań w tym obszarze były kwestie związane z dynamiką grupy, a w szczególności relacje pomiędzy spójnością a zjawiskami na poziomie grupy (tj. efektywność zadaniowa [np. Bakeman i Helmreich, 1975], wewnątrzgrupowa presja uniformizmu [np. Festinger i in., 1952]) oraz występowanie konstruktów spójności jako zmiennej mediacyjnej w kształtowaniu i retencji grupy, a także w odniesieniu do produktywności, soli-

darności, wsparcia społecznego, czy też poziomu retencji pracowników [Bollen i Hoyle, 1990, s. 480]. Postawy i zachowania eksponowane przez spójną grupę to w głównej mierze morale, duch pracy zespołowej, zaufanie, kooperacja, organizacyjne zaangażowanie, zachowania etosowe, czy też poczucie identyfikacji [m.in. Chen i Tang, 2009; Andrews i in., 2008; Friedkin, 2004; Carless i de Paola, 2000].

Głównymi komponentami spójności społecznej eksplorowanymi w badaniach są: przyciąganie do grupy [m.in. Back, 1950; Beal i in., 2003; Carless i de Paola, 2000; Carron, Widmeyer i Brawley, 1985; Festinger, 1950; Festinger i in., 1950; Widmeyer, Bray i Carron, 1985], pozytywne afektywne postrzeganie grupy [m.in. Beal i in., 2003; Festinger, 1950; Festinger i in., 1950], zaangażowanie zadaniowe [m.in. Beal i in., 2003; Carless i de Paola, 2000; Festinger, 1950; Festinger i in., 1950; Mullen i Copper, 1994], poczucie przynależności [m.in. Andrews i in., 2008; Bollen i Hoyle, 1990, Zenaida, Fernando i Pierre, 2003], morale [m.in. Bollen i Hoyle, 1990; Chin i in., 1999] oraz tworzenie silnych więzi [m.in. Salo i Siebold, 2008].

Pomimo szerokiego zastosowania koncepcji spójności w literaturze, nie wypracowano jednolitej koncepcji w tym obszarze, co zdeterminowało trudności w operacjonalizacji poszczególnych elementów tego konstruktów. Przykładowo, jeśli przyjąć, że spójność stanowi pole pewnych sił implikujących konkretne zachowania jednostek [Festinger, Schachter i Back, 1950] (w grupie, zespole, organizacji), niejednoznaczne są wyniki podejmowanych prób w zakresie konceptualizacji, operacjonalizacji i oceny takiego pola sił. Główną przyczyną takiego stanu wiedzy jest kontekstualna natura społecznych kategorii, a złożoność problemów zakorzeniona jest wówczas w refleksyjnym zachowaniu społecznych aktorów [Meagher i Wilson, 2002].

Celem opracowania jest ustalenie stanu wiedzy w zakresie teorii spójności w odniesieniu do postaw/zachowań społecznych (spójności społecznej). Opracowanie stanowi konceptualną egzemplifikację dorobku badaczy w zakresie konceptualizacji i operacjonalizacji kategorii spójności społecznej opartą na ekstensywnym przeglądzie literatury.

Wartością utylitarną dokonanego przeglądu jest być może dostarczenie badaczom z obszaru organizacji i zarządzania nowych perspektyw postrzegania zjawisk organizacyjnych w optyce teorii spójności.

Struktura opracowania przedstawia się następująco. W pierwszej części przedstawiono selektywny przegląd prób badaczy konceptualizacji pojęcia „spójność społeczna”. W drugiej części dokonano przeglądu spostrzeżeń w zakresie relacji pomiędzy spójnością społeczną a jej efektami (*performance*). Następnie zaprezentowano selektywny przegląd dotychczasowych podejść do ope-

racjonalizacji konstrukt „spójność społeczna”. Ostatecznie sformułowano finalne konstatacje oraz kierunki badań nad spójnością społeczną.

Publikacja jest realizowana w ramach projektu, który został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji nr DEC-2012/05/D/HS4/01317.

1. W kierunku konceptualizacji spójności społecznej – przegląd dorobku

Kategoria spójności stanowi konstrukt rozpatrywany na pograniczu różnych dziedzin wywodzących się zarówno z nauk społecznych (tj. psychologia społeczna, psychologia organizacji, socjologia), jak i ekonomicznych, w tym nauk o zarządzaniu. Konkretyzując, odgrywa ona rolę w badaniu dynamiki grupy, zachowań organizacyjnych – tutaj najczęściej w kontekście procesów podejmowania decyzji [Janis, 1972], wyników działalności, efektywności, czy wreszcie w eksplorowaniu sieci społecznych, sieci międzyorganizacyjnych [Dyduch, 2004; Niemczyk, Organa i Piórkowska, 2012; Obłój, 2001; Porter, 2001; Czakon, 2005; Niemczyk, 2013] czy modeli biznesu [Falencikowski, 2013; Cyfert, 2012]. Jednakże nawet ogólna analiza literatury przedmiotu wskazuje na rozbieżności eksplanacyjne w tym obszarze. Pierwsze badania nad spójnością [Back, 1950; Festinger, Schachter i Back, 1950; Schachter, 1952; Lott, 1961; Phillips, Blair i Schmitt, 1987] odnosiły się do indywidualnych sił (przyczyn) wpływających na pozostawanie częścią grupy (siłami tymi były przykładowo: siła przyciągania do grupy, stopień pozytywnych afektywnych relacji pomiędzy członkami grupy czy liczba i siła wzajemnych pozytywnych postaw jednostek). Kolejnym etapem była propozycja Festingera [1950], aby badania dotyczyły nie samych sił, ale efektów ich działania, gdyż, zgodnie z jego argumentacją, nie wymaga to określenia charakteru i liczby czynników przyczyniających się do występowania spójności. Podążając za takim rozróżnieniem oraz dokonując gruntownego przeglądu stanu wiedzy i wyników badań nad spójnością, Bollen i Hoyle [1990] wyróżnili dwie perspektywy eksploracji tego konstruktu. Pierwsza perspektywa dotyczy teorii i badań, które przede wszystkim opierają się na czynnikach przyczyniających się do spójności grupy. Druga natomiast odzwierciedla teorię i badania nad spójnością grupy jako niezależnym konstruktem mogącym być skonceptualizowanym i zoperacjonalizowanym bez względu na jego determinanty. Ta druga perspektywa mieści w sobie dwa podejścia w kontekście operacjonalizacji. Pierwsze podejście, uznane za relatywnie obiektywne, ujmuje

spójność jako obiektywny atrybut grupy jako całości i opiera się na pomiarze wskaźników dotyczących poszczególnych jednostek grupy, a konkretnie ich indywidualnej oceny bliskości do innych członków grupy, a także socjometrycznych wskaźników, takich jak „indeks morale” [Zeleny, 1939], „indeks spójności” [Martin, Darley i Gross, 1952], „indeks morale-spójność” [Fessenden, 1953], wskaźnik Dimocka [1986] określający stosunek liczby przyjaznych relacji do wszystkich możliwych relacji o takim nacechowaniu. W drugim (raczej subiektywnym) podejściu spójność traktowana jest jako funkcja percepcji każdego członka grupy w odniesieniu do takich kategorii jak: satysfakcja, spójność zadaniowa, spójność społeczna, grupowa integracja, czy też instrumentalna wartość grupy. W tym ujęciu spójność to tendencja jednostek w grupie do pozostania jednością w dążeniu do realizacji celów [Carron, 1982, s. 124]. Bollen i Hoyle rozwinęli wspomniane subiektywne podejście i zaproponowali kategorię postrzeganej spójności (*perceived cohesion*) „zawierającej indywidualne poczucie przynależności do danej grupy oraz morale związane z uczestnictwem w danej grupie” [Bollen i Hoyle, 1990, s. 482], a także opracowali skalę postrzeganej spójności. Spójność w takim ujęciu stanowi więc atrybut jednostki w grupie. Poczucie przynależności zawiera zarówno kognitywne, jak i afektywne elementy, a morale wyrasta z ogólnej afektywnej reakcji na poczucie przynależności. Konsekwentnie, kognitywne i afektywne elementy konstrukt postrzeganej spójności są wzajemnie powiązane. Konceptualizacja spójności dokonana przez Bollena i Hoyle’a, w przeciwieństwie do innych, daje możliwości eksploracji fenomenu spójności nie tylko w obrębie małych grup, co zwiększa aplikacyjność badań prowadzonych w tym obszarze.

Friedkin [1984] odniósł pojęcie spójności do analizy społecznej jednolitości, wyróżniając modele strukturalnej spójności i modele strukturalnej ekwiwalencji. W tych pierwszych społeczna jednorodność występuje pomiędzy jednostkami zaangażowanymi w kompletne interpersonalne powiązania (sieci). Modele te są uznawane za eksplanacyjne i stanowią istotne predykatory społecznej jednorodności, przy założeniu, że społeczna jednolitość pomiędzy jednostkami wyrasta wyłącznie z elementów strukturalnej spójności oraz że jednostki powiązane są poprzez struktury społeczne sprzyjające jednorodności, a izolowane są te jednostki, które nie są powiązane tymi strukturami. Tymczasem modele strukturalnej ekwiwalencji zakładają społeczną jednorodność pomiędzy jednostkami mogącymi być nawet, w skrajnej sytuacji, całkowicie niezwiązanymi interpersonalnymi interakcjami – jest to skutek założenia, że homogeniczne jednostki (ze względu na postawy i zachowania) będą oddziaływać na inne w podobny sposób.

Spójność może być analizowana, wskutek ewolucyjnego procesu konceptualizacji tego pojęcia, jako konstrukt jednowymiarowy, dwuwymiarowy bądź wielowymiarowy. Przyjmując perspektywę jednowymiarową, spójność jest rozpatrywana w kontekście zarówno interpersonalnego przyciągania (procesy zachodzą na poziomie jednostki) [m.in. Lott i Lott, 1965; Callaway i Esser, 1984; Latham i Lichtman, 1984; Etzioni, 1975; Scott i Rowland, 1970], jak i przyciągania grupy (procesy zachodzą na poziomie grupy, a pomiar opiera się na wielkościach zagregowanych) [m.in. Seashore, 1954; Turner i in., 1984], przy czym konstruktem operacyjnym jest najczęściej wymiar personalnego przyciągania¹. Innym zjawiskiem rozpatrywanym jako podstawowy wymiar spójności jest zaangażowanie w zadanie [Goodman, Ravlin i Schminke, 1987] bądź siła przyciągająca [Piper i in., 1983]. Kategoria spójności jako dwuwymiarowy konstrukt złożona jest ze spójności zadaniowej i społecznej [m.in. Anderson, 1975], czy też według innych autorów z przyciągania do grupy i środków kontroli grupy [Festinger, Schachter i Back, 1950]. Dwuwymiarowa natura fenomenu spójności prowadzi do wyłonienia się dwóch jej typów [Tziner i Vardi, 1982; Zaccaro i Lowe, 1988; Zaccaro i McCoy, 1988]: spójności społeczno-emocjonalnej zawierającej w sobie afektywne i kognitywne komponenty [Johnson i Fortman, 1988] oraz instrumentalnej (zadaniowej). Społeczno-zadaniowy model spójności społecznej odzwierciedla percepcję zadania i społeczne aspekty grupy, a także konceptualizuje spójność w kontekście następujących wymiarów: integracja grupowa – zadanie, integracja grupowa – aspekty społeczne, przyciąganie do grupy – zadanie i przyciąganie do grupy – aspekty społeczne². Odnosząc się do spójności jako kategorii wielowymiarowej, Festinger [1950] zaproponował trzy komponenty spójności społecznej: przyciąganie do grupy, zaangażowanie w zadania oraz pozytywną afektywność z tytułu powiązania z daną grupą. Yukelson, Weinberg i Jackson [1984] zidentyfikowali natomiast cztery następujące czynniki: jakość pracy zespołowej, przyciąganie do grupy, zaangażowanie w odniesieniu do norm oraz rola wartości (identyfikacja z grupą). Z kolei Carron, Widmeyer i Brawley [1985] do opisu spójności zaproponowali dwie kategorie: integrację grupy oraz indywidualne przyciąganie do grupy, a każda z tych kategorii została opisana dwoma konstruktami, tj. orientacją społeczną oraz zadaniową. Według autorów

¹ Należy odróżnić pojęcie grupowej integracji od indywidualnego przyciągania do grupy. Grupowa integracja odnosi się do percepcji uczestników i przyciągania do grupy oraz odzwierciedla odczucia bliskości, podobieństwa i więzi. Przyciąganie do grupy ukazuje przyciąganie do członków grupy oraz indywidualne motywy jednostek pozostawania częścią grupy [McLeod i von Treuer, 2003, za: Carron i Brawley, 2000; Carron i in., 1985].

² Wymienione cztery czynniki spójności mierzone są, również przez współczesnych badaczy, za pomocą „kwestionariusza otoczenia grupy” (GEQ) [Carron i in., 1985].

spójność społeczna oznacza dynamiczny proces odzwierciedlający się w tendencji grupy do bycia zjednoczoną jednostką w celu realizacji zarówno instrumentalnych dążeń, jak i zaspokojenia afektywnych potrzeb i osiągnięcia satysfakcji. Współcześni badacze [m.in. de Backer i in., 2011; Loughead, Patterson i Carron, 2008; Marcos, Miguel, Oliva i Calvo, 2010] zaimplementowali powyższe stanowisko w badaniu zadaniowej i społecznej spójności, integracji grupowej i przyciągania do grupy. Janson [1998], odnosząc spójność do społeczności kanadyjskiej, wyróżniła pięć wymiarów spójności reprezentowanych przez kontinuum dychotomicznych atrybutów: przynależność – izolacja, włączenie – wyłączenie, partycypacja – brak uczestnictwa, uznanie – odrzucenie, umocowanie – brak umocowania. Co więcej, autorka wraz ze współautorami odniosła spójność społeczną do kategorii postaw/zachowania, definiując ją jako gotowość jednostek do kooperacji dla osiągnięcia wspólnych celów [Jeannotte i in., 2002]. Bernard [1999/2000] uzupełnił powyższe wymiary o wymiar równość – nierówność oraz zaszerogował te sześć wymiarów do dwóch kategorii: wymiar formalny (równość – nierówność, uznanie – odrzucenie, umocowanie – brak umocowania) oraz wymiar merytoryczny (włączenie – wyłączenie, przynależność – izolacja, partycypacja – brak uczestnictwa). W odniesieniu do rozpatrywania spójności społecznej w kontekście postaw i zachowań według Chana i in. [2003] spójność społeczna stanowi zbiór wertykalnych i horyzontalnych interakcji charakteryzowanych zbiorem postaw i norm zawierających zaufanie, poczucie przynależności, gotowość uczestnictwa i behawioralne manifestacje (subiektywne odczucia są manifestowane w obiektywnym zachowaniu).

Podsumowując wymiarowość konstruktów „spójność społeczna”, należy wspomnieć, iż jednowymiarowe podejście napotyka na krytykę, ponieważ przy konceptualizowaniu spójności (zjawisko na poziomie grupy) chociażby jako przyciągania do grupy (manifestacja na poziomie jednostki), istota badanego konstruktów zostaje zniekształcona [Yukelson, Weinberg i Jackson, 1984]. Stąd zaleca się, aby wielowymiarowa natura spójności była zawarta w nominalnych, konceptualnych i operacyjnych jej definicjach [Carron, 1982; Mullen, Driskell i Salas, 1998; Tziner i Vardi, 1982].

W tabeli 1 przedstawiono syntetycznie najważniejsze klasyczne i współczesne konceptualizacje kategorii spójności: od wyników wczesnych badań socjometrycznych, poprzez rezultaty studiów eksperymentalnych, po efekty podejścia sieciowego.

Tabela 1. Klasyczne i współczesne konotacje spójności – selektywny przegląd

Badania empiryczne – głównie socjometryczne	
Le Bon [1896]	Solidarność – pochodząca z jednolitości działań.
Durkheim [1897]	Spółeczna integracja, silne więzi społeczne (różnice w poziomie samobójstw wynikają z różnic w poziomie społecznej integracji).
Cooley [1909]	Koncepcja „podstawowej grupy” charakteryzującej się zażyłymi relacjami, eksponującej zarówno kooperację, jak i konflikty. Członkowie takich grup występują w trwałych relacjach.
Freud [1921]	Przywiązanie do grupy rezultatem silnych więzi emocjonalnych.
MacDougall [1921]	Grupa jest czymś więcej niż sumą jednostek; odzwierciedla się w podobnym sposobie odczuwania i wzajemnym wpływie.
Badania eksperymentalne	
Moreno [1934]	Wewnętrzna struktura grupy zakorzeniona jest w siłach przyciągania i odpychania pomiędzy jednostkami. Selekttywne relacje pomiędzy jednostkami nadają grupie społecznej rzeczywistość.
Lewin [1943]	Grupa postrzegana jako dynamiczna całość. Esencją grupy jest wzajemna zależność pomiędzy jej uczestnikami; stopień wzajemnej zależności zależy od rozmiaru grupy, organizacji i zażyłości grupy.
Lippett i White [1943]	Spójności grupy sprzyja demokratyczne przywództwo i wysokie morale.
Deutsch [1949]	Spójność odnosi się do sił, które łączą poszczególne części grupy i odpierają destrukcyjne wpływy. Spójności sprzyja kooperacja.
Festinger i in. [1950]	Spójność jest polem sił oddziałujących na pozostanie częścią grupy. Spójność stanowi kluczowy element ciągłości uczestnictwa, cementuje i utrzymuje relacje.
Back [1951]	Spójność grupy sprzyja porozumieniu i dyskusji.
Asch [1952], Miligram [1965]	Zdolność grupy do wyzwania konformizmu.
Gross i Martin [1952]	Spójność jako odporność grupy na destrukcyjne siły.
Lott i Lott [1966]	Spójność determinowana jest liczbą i siłą wzajemnych pozytywnych postaw, a warunkiem występowania tych postaw jest realizacja celów bądź konsumpcja nagrody. Występuje związek pomiędzy spójnością grupy a indywidualnym uczeniem się.
Janis [1972]	Grupowe myślenie.
Granovetter [1973]	Znaczenie słabych więzi jako elementu wzmacniającego integrację.
Carron [1982]	Inklinacje uczestników grupy do tworzenia więzi społecznych.
Stokes i in. [1983]	Intymne „samoujawnienie” (<i>self-disclosure</i>) warunkiem spójności we wczesnej fazie istnienia grupy. Występowanie relacji pomiędzy spójnością a podejmowaniem ryzyka – zbyt wysoki bądź zbyt niski poziom podejmowania ryzyka ogranicza spójność.
Piper i in. [1983]	Spójność grupy jako właściwość wywodząca się ze zbioru więzi występujących w danej grupie, zaangażowania w grupie i w stosunku do lidera.
Friedkin [1984]	Spójność sieci społecznych; konsensus pomiędzy członkami relacji.
Braaten [1991]	Wielowymiarowy model spójności grupy. Podstawowe wymiary: przyciąganie – więzi, „samoujawnienie” – sprzężenie zwrotne, efektywność – kooperacja. Wstępne determinanty wysokiego poziomu spójności: selekcja uczestników, zrównoważony skład grupy, efektywne orientowanie i kontraktowanie uczestników grupy. Determinanty spójności we wczesnym etapie funkcjonowania grupy: rozwiązywanie konfliktów, konstruktywne budowanie kultury, ograniczanie defensywności.
Salisbury, Parent i Chin [2008]	Ścisłe więzi determinowane poczuciem przynależności i morale.
Hausknecht, Trevor i Horward [2009]	Podzielane zaangażowanie w zadania oraz wspólne przyciąganie.
Shiue, Chiu i Chang [2010]	Stopień, do którego członkowie grupy podzielają jej cele i jednoczą się dla ich realizacji.

cd. tabeli 1

Analiza sieci społecznych	
Wellman i Wortley [1990]	Różne typy więzi prowadzą do różnych rodzajów wsparcia.
Bollen i Hoyle [1990]	Spójność postrzegana. Na poziomie jednostki postrzegana spójność odzwierciedla rolę grupy w funkcjonowaniu poszczególnych jej uczestników, a na poziomie grupy ukazuje rolę jednostek w funkcjonowaniu grupy.
Carron i Hausenblas [1998]	Spójność jako dynamiczny, instrumentalny i afektywny proces odzwierciedlający z jednej strony tendencję do wspólnego funkcjonowania, a z drugiej strony do realizowania indywidualnych celów członków grupy.
Moody i White [2003]	Sieciowe charakterystyki społecznej spójności. Odróżnienie relacyjnej więzi od poczucia więzi. Zdefiniowanie cech strukturalnej spójności: zunifikowany zbiór jednostek, właściwość grupowa, ciągłość, obserwowalne społeczne relacje pomiędzy jednostkami, brak odniesienia do rozmiaru grupy (stopień spójności zależy bowiem od liczby powiązanych jednostek).
Batorski i Zdziarski [2009]	Spójność sieci (<i>network cohesion</i>) jest to proporcja relacji odwzajemnionych, czyli liczba wzajemnych wyborów podzielona przez maksymalną liczbę takich wyborów.
Czakon [2010]	Spójność w kontekście bliskości społecznej: każdy człowiek znajduje się w sieci społecznej, jest w niej osadzony; interakcje gospodarcze są ulokowane w relacjach społecznych (...), które pozwalają na zastosowanie mechanizmów koordynacji oraz przepływu informacji.

Źródło: Opracowanie na podstawie: Bruhn [2009, s. 31-42]; McLeod i von Treuer [2013]; Czakon [2010]; Batorski i Zdziarski [2009].

2. Kategoria spójność – perspektywa *performance*

Spójność uznawana jest za krytyczną zmienną w badaniach nad grupą społeczną, ponieważ zauważalne są relacje pomiędzy spójnością grupy a pozytywnymi efektami, tj. satysfakcja z pracy, psychologiczny dobrostan, wyniki działalności grupy. W różnych badaniach, modelach badacze uznają, iż kategoria spójności powinna być skierowana na wyniki działań. Na przykład Phillips, Blair i Schmitt [1987] zaproponowali model organizacyjnej synergii, podczas gdy Schriesheim, Mowday i Stogdill [1979] – model integracji lider – grupa. Pierwszy wspomniany model – model organizacyjnej synergii – wskazuje, że spójność oddziałuje na wyniki działań, jeśli pozostaje w interakcji z przywództwem i organizacyjnym zaangażowaniem (zmiennymi moderacyjnymi). Drugi model, model integracji lider – grupa, ilustruje stanowisko badaczy, iż spójność jest moderowana przez zmienne, takie jak dążenie grupy oraz akceptacja celu grupy, a przywództwo stanowi wówczas antecedencję spójności i dążeń grupy.

O ile przyjąć trafność operacjonalizacji konstruktów spójności w prowadzonych badaniach, ich narracje i wyniki pokazują związek, chociaż nie we wszystkich badaniach jednoznaczny, pomiędzy spójnością społeczną a efektywnością. Przykładowo Keller [1986] w badaniach nad rozwojem grup projektowych, przyjmując, że spójność stanowiła jedną z pięciu zmiennych niezależnych, a efektywność zmienną zależną, wykazał, iż jedynie kategoria spójności miała istotny

związek z efektywnością. Zaccaro i Lowe [1988] zweryfikowali empirycznie dwuwymiarową naturę spójności, a wyniki badań wykazały, iż wysoki stopień spójności zadaniowej przyczynia się do poprawy efektywności pracy grupy, podczas gdy w przypadku grupowej interpersonalnej spójności nie stwierdzono takiej zależności. Podobnie Penrod [1983] wykazał, iż wysoki stopień spójności zespołu prowadzi do efektów przyczyniających się do wzrostu produktywności. Z drugiej strony występują reprezentacje badań wskazujące na brak zależności pomiędzy spójnością społeczną a efektywnością. W wyniku swoich badań nad związkiem pomiędzy socjometrycznymi wskaźnikami charakteryzującymi spójność a efektywnością pracy grupy Darley, Gross i Martin [1952] nie potwierdzili zależności pomiędzy spójnością a efektywnością. Wong [1992], testując organizacyjny model synergii, potwierdził jednoznacznie postawione przez siebie następujące hipotezy, a mianowicie: po pierwsze – spójność nie wpływa bezpośrednio na efektywność; po drugie – spójność i organizacyjne zaangażowanie nie wywierają interaktywnego wpływu na efektywność; po trzecie – spójność, organizacyjne zaangażowanie i przywództwo nie wywierają interaktywnego wpływu na efektywność. Natomiast, testując model interakcji lider – grupa, Wong [1992] nie wykazał zależności pomiędzy instrumentalnym i wspierającym przywództwem a spójnością, a także pomiędzy nośnikiem grupy, spójnością, akceptacją celu a efektywnością. Z kolei Collins i Gueskow [1964] skonkludowali, iż poczynione ustalenia w obszarze relacji pomiędzy spójnością i efektywnością pozostają nierozstrzygnięte. Wydaje się, iż przyczyny tego stanu rzeczy należy upatrywać m.in. w występowaniu wielu zmiennych mediacyjnych oraz moderacyjnych wpływających na zależność pomiędzy omawianymi kategoriami. Jedną z mediacyjnych zmiennych są postawy jednostek. Zaleznik, Christiansen i Roethlisberger [1958] uznają, że im większa spójność grupy, tym większa jej efektywność, jeśli postawy jednostek wspierają cele grupy. Cattell [1948] natomiast sugeruje, iż efektywność wynika zarówno z pozytywnych postaw jednostek (w odniesieniu do efektów grupy), podobieństwa jednostek, jak i braku starań o utrzymanie harmonii grupy. Na zmienne moderujące omawianą zależność wskazuje się przykładowo zadania grupowe, czy też gotowość do uczenia się [Wong, 1992; Phillips i Wong, 1990]. Zmierzając do podsumowania kwestii omawianych w tej sekcji, zasadne jest przywołanie założeń przyjętych przez Gosenpuda [1986], a mianowicie: po pierwsze – spójność grupy ma znaczenie dla badań nad efektywnością; po drugie – spójność wzmacnia relację pomiędzy postawami w kierunku efektywności a nią samą; im silniejsza spójność, tym silniejsza relacja pomiędzy efektywnością a postawami wobec niej; po trzecie – jeśli przyjmując pozytywne postawy wobec efektywności, wysoka efektywność wzmacnia spój-

ność, natomiast, jeśli przyjąć negatywne postawy wobec efektywności, słaba efektywność wzmacnia spójność.

Zasygnalizowana rozbieżność wyników w odniesieniu do relacji spójność społeczna – *performance* wynika z faktu, iż wraz z ewolucją kategorii spójności w kierunku jej wielowymiarowości wzrasta niejednoznaczność interpretacyjna relacji pomiędzy spójnością i efektywnością, a doświadczenie badaczy w tym zakresie wskazuje niewątpliwie na użyteczność „wąskiego” podejścia do konceptualizacji tejże kategorii w odniesieniu do badań *performance*.

3. W kierunku operacjonalizacji spójności społecznej – przegląd dorobku

Brak wyrażonej *explicite* jednoznacznej konotacji spójności skutkuje niejednoznacznością i problemami operacjonalizacji tego konstrukt [m.in. Mitchell, 1979; Gibbs i Martin, 1964; Zander, 1979]. Debata w zakresie definicji społecznej spójności i jej pomiaru trwa od lat 50. ubiegłego wieku, a przedmiot debaty stanowi głównie kwestia wymiarowości (liczby wymiarów) i powiązań (mikro-/makro-) pomiędzy indywidualnym i grupowym poziomem analizy. Przegląd literatury przedmiotu uprawnia do stwierdzenia, iż badania nad spójnością w socjologii i psychologii społecznej dzielą się na empiryczne (głównie w zakresie socjometrii – quasi-ilościowa technika wprowadzona przez Moreno, mierząca stopień relacyjności pomiędzy ludźmi, zwłaszcza w ocenie zachowania grupy, jej dynamiki i interwencyjnych zmian), eksperymentalne i dotyczące analizy sieci społecznych [por. Bruhn, 2009]. Według Grossa i Martina [1952] najbardziej stymulujące badania nad spójnością grupy były prowadzone przez Centrum Badawcze Dynamicznych Grup na uniwersytecie Michigan, ponieważ testowane hipotezy nie były hipotezami *ad hoc*, lecz wypływały z dedukcyjnych logicznych powiązań pomiędzy klarownymi nominalnymi definicjami.

Wydaje się, iż należy odejść od założenia, że spójność jest kategorią statyczną na rzecz przypuszczenia, iż stanowi ona dynamiczny proces, poprzez który ciągle ewoluuje. Potwierdzając powyższe stwierdzenie, Kaplan i Razin [1981] uznali, że małe grupy stanowią społeczne systemy poszukujące równowagi i ewoluujące poprzez sekwencje faz rozwojowych. Ewolucja grupy współwystępuje z kolei z jej adaptacyjnymi zdolnościami prowadzącymi do spójności.

W złożonym systemie społecznym konstrukt spójności nie jest jedynie wynikiem indywidualnych komponentów, lecz interakcji i sprzężeń pomiędzy nimi ze względu na występowanie zjawiska emergencji. Zatem wydaje się, iż kierunki ba-

dań nad spójnością społeczną powinny dotyczyć raczej eksploracji powiązań podmiotu spójności, jej atrybutów, wymiarów oraz dynamiki interakcji pomiędzy nimi, niż linearyzacji i fragmentaryzacji konstruktów badawczych, jakim w tym przypadku jest spójność społeczna.

W tabeli 2 przedstawiono selektywny przegląd instrumentarium badawczego w zakresie pomiaru społecznej spójności.

Tabela 2. Pomiar spójności społecznej – selektywny przegląd

Autorzy	Narzędzie badawcze	Przedmiot badania
Gross i Martin [1952]	Skala jawnej spójności (<i>Gross Cohesiveness Scale</i>); samobadanie	Pomiar 9 kategorii spójności; spójność jako konstrukt jednowymiarowy.
Scott i Rowland [1970]	Skala <i>My Fellow Workers</i>	Interpersonalne przyciąganie pomiędzy uczestnikami grupy.
Moos i Humphrey [1974]	Skala środowiska grupy (<i>Group Environment Scale</i>)	Badanie 10 wymiarów klimatu społecznego wśród grup wzajemnego wsparcia i grup zadaniowych.
Silbergeld i in. [1975]	Skala atmosfery grupy (<i>Group Atmosphere Scale</i>)	Pomiar psychospołecznego środowiska grup.
Galanter [1981]	Skala spójności grupy (<i>Group Cohesion Scale</i>); dotyczy dużych grup	Pomiar zależności pomiędzy odczuciami uczestników dotyczącymi spójności społecznej a ich tendencją do odczuwania niepokoju w sytuacji wyalienowania z grupy.
Mackenzie [1981]	Kwestionariusz klimatu grupy (<i>Group Climate Questionnaire</i>)	Pomiar klimatu grupy.
Piper i in. [1983]	Skala spójności na poziomie grupa – uczestnik – lider (<i>Group – Member – Leader Cohesion Scale</i>); samobadanie	Pomiar aspektów spójności z wykorzystaniem danych behawioralnych.
Carron i in. [1985]; Widmeyer i in. [1985]	Kwestionariusz środowiska grupy (<i>Group Environment Questionnaire, GEQ</i>)	Pomiar spójności grupy w różnych grupach i różnych kontekstach.
Evans i Jarvis [1986]	Skala postawy grupy (<i>Group Attitude Scale</i>)	Pomiar przyciągania do grupy.
Budman i in. [1987]	Skala spójności grupy harwardzkiej (<i>Harvard Group Cohesiveness Scale</i>)	Ocena globalnej spójności grupy i obserwowalnych zachowań powiązanych ze spójnością.
Hinkle i in. [1989]	Skala identyfikacji grupy (<i>Group Identification Scale</i>)	Pomiar wewnątrzgrupowej identyfikacji.
Bollen i Hoyle [1990]	Skala postrzeganej spójności (<i>Perceived Cohesion Scale</i>)	Pomiar poczucia przynależności i morale jako dwóch wymiarów spójności społecznej.
Veeraraghavan [1996]; Treadwell i in. [2001]	Zrewidowana skala spójności grupy (<i>The Group Cohesion Scale-Revised</i>)	Pomiar spójności grupy w konkretnym punkcie.
Estrabooks i Carron [2000]	Kwestionariusz fizycznej aktywności grupy (<i>The Physical Activity Group Questionnaire</i>)	Pomiar integracji grupy, przyciągania do grupy, spójności społecznej i zadaniowej.

Źródło: Opracowanie na podstawie: Bruhn [2009, s. 42-47]; McLeod i von Treuer [2013].

Pomimo prób eksplanacji i eksploracji zjawiska spójności społecznej od lat 50. ubiegłego wieku, można stwierdzić, iż ta koncepcja jest wciąż w fazie rozwoju – wciąż nie wypracowano rzetelnych modeli badawczych. O ile w zaawansowanej

fazie rozwoju teorie deskryptywne, pozwalające na badanie funkcjonowania danego konstruktów, są stosowane, o tyle wczesne etapy rozwoju teorii są często ograniczone do badań eksploracyjnych, których celem jest wypracowanie modeli konceptualnych. Uważa się, iż inkorporowanie deskryptywnych bądź eksplanacyjnych metod badawczych we wstępnej fazie rozwoju teorii prowadzi do niejednoznacznych i wątpliwych rezultatów. Jednakże w badaniach nad spójnością społeczną stosowano wyrafinowane techniki, takie jak: wielowymiarowa regresja, metaanalizy, co niestety nie doprowadziło do spójnych konkluzji w tym obszarze [m.in. Beal i in., 2003; Carless i de Paola, 2000; Mullen i Copper, 1994].

Podsumowanie

Studia literatury przedmiotu noszącej znamiona idiosynkratyczności wskazują, iż badacze uwypuklali różne komponenty konstruktów „spójność społeczna”. Jednakże zarówno teoretyczne, jak i empiryczne konkluzje nie noszą znamion konsensusu – tym bardziej w obszarze badania relacji pomiędzy spójnością a *performance*. Co ciekawe, niektóre elementy konstruktów, które były wspierane przez poprzednich badaczy, jak np. przynależność, nie są zawarte we współczesnych konceptualizacjach czy modelach, a wyniki ostatnich badań wskazują na preferencje konceptualizowania i operacjonalizacji społecznej i zadaniowej spójności.

Dostępne narzędzia badawcze dla spójności ani nie odzwierciedlają kompleksowego charakteru tej kategorii, ani nie zawierają adekwatnych psychometrycznych właściwości. W konsekwencji niespójnego pomiaru występują ograniczenia w generalizacji wyników badań. Co więcej, brak konsensusu w zakresie konotacji, konceptualizacji i pomiaru spójności prowadzi do ograniczeń w prowadzeniu systematycznych badań (wyjątek stanowią badania prowadzone przez Carrona, Widmeyera i Brawleya [1985]) i do braku kooperacji badaczy, która umożliwiłaby rozwój programów badawczych w zakresie spójności społecznej, a w konsekwencji rozwój teorii spójności.

Zatem szansę na rozwój teorii spójności stanowią pogłębione badania jakościowe [McLeod i von Treuer, 2013], które pozwoliłyby określić właściwości konstruktów „spójność społeczna”. Co prawda Carron, Widmeyer i Brawley zastosowali podejście jakościowe przy wykorzystaniu kwestionariusza GEQ (*Group Environment Questionnaire*) [Carron i in., 1985; Widmeyer i in., 1985], jednakże elementy spójności były ustanowione przez autorów *a priori*. Jedną z rekomendowanych technik jakościowych, mogącą wyjaśniać zjawiska na poziomie jednostki, a także konstrukty organizacyjne, jest technika siatki repertuaru (*Reper-*

tory *Grid Technique*, RGT) [Bell, 2006; Fransella, Bell i Bannister, 2004] oparta na teorii Kelly'ego [1955/1991] nazywanej *Personal Construct Theory*. Według tej teorii jednostki kreują teoretyczny szkic będący osobistym systemem konstruktywistycznym stanowiącym bazę do podejmowania decyzji, rozumienia otoczenia i przewidywania zdarzeń. Jednostki testują swoje oczekiwania i w konsekwencji modyfikują swój osobisty konstrukt. Technika siatki repertuaru pozwala eksplorować osobiste systemy konstruktywistyczne i postrzegać zjawiska z punktu widzenia innych jednostek. Personalne konstrukty stanowią bipolarne wymiary kreowane przez jednostki i tworzą system, poprzez który jednostki interpretują swoje doświadczenia. Technika siatki repertuaru jest wykorzystywana do eksplanacji zjawisk w zakresie organizacji i zarządzania [Fransella i in., 2004] i wydaje się, iż mogłaby zostać zaimplementowana w celu poznania personalnych konstruktów spójności kreowanych przez członków grupy. Z pewnością technika ta nie dostarczy całościowego obrazu znaczeń poszczególnych elementów spójności, ale może stanowić właściwy punkt odniesienia do dalszych badań w tym zakresie.

Literatura

- Anderson A.B. (1975), *Combined Effects of Interpersonal Attraction and Goal Path Clarity on Cohesiveness of Task Oriented Groups*, „Journal of Personality and Social Psychology”, Vol. 31.
- Andrews M.C., Kacmar K.M., Blakely G.L., Bucklew N.S. (2008), *Group Cohesion as an Enhancement to the Justice – Affective Commitment Relationship*, „Group Organization Management”, Vol. 33.
- Back K. (1950), *The Exertion of Influence Through Social Communication* [w:] L. Festinger, K. Back, S. Schachter, H.H. Kelley, J. Thibaut (eds.), *Theory and Experiment in Social Communication*, Edward Bros, Ann Arbor, Mich.
- Backer M. de, Boen F., Ceux T., Cuyper B. de, Høigaard R., Callens F. (2011), *Do Perceived Justice and Need Support of the Coach Predict Team Identification and Cohesion? Testing Their Relative Importance among Top Volleyball and Handball Players in Belgium and Norway*, „Psychology of Sport and Exercise”, Vol. 12.
- Bakeman R., Helmreich R. (1975), *Cohesiveness and Performance: Covariation and Causality in an Undersea Environment*, „Journal of Experimental Social Psychology”, Vol. 11.
- Batorski D., Zdziarski M. (2009), *Analiza sieciowa i jej zastosowania w badaniach organizacji i zarządzania*, „Problemy Zarządzania”, nr 4.
- Beal D.J., Cohen R.R., Burke M.J., McLendon C.L. (2003), *Cohesion and Performance in Groups: A Meta-analytic Clarification of Construct Relations*, „Journal of Applied Psychology”, Vol. 88.

- Bell R.C. (2006), *A Note on the Correlation of Elements in Repertory Grids: How to, and Why*, „Journal of Constructivist Psychology”, Vol. 19.
- Bernard P. (1999/2000), *SRA-491/CPRN – Social Cohesion: A Dialectical Critique of a Quasi-Concept?*, Strategic Research and Analysis Directorate, Department of Canadian Heritage, Ottawa.
- Bollen K.A., Hoyle R.H. (1990), *Perceived Cohesion: A Conceptual and Empirical Examination*, „Social Forces”, Vol. 69, No. 2, December.
- Bruhn J.G. (2009), *The Group Effect*, Springer Science + Business Media, LLC.
- Callaway M.R., Esser J.K. (1984), *Groupthink: Effects of Cohesiveness and Problem-solving Procedures on Group Decision Making*, „Social Behavior and Personality”, Vol. 12.
- Carless S.A., de Paola C. (2000), *The Measurement of Cohesion in Work Teams*, „Small Group Research”, Vol. 31.
- Carron A.V. (1982), *Cohesiveness in Sport Groups: Interpretations and Considerations*, „Journal of Sport Psychology”, Vol. 7.
- Carron A.V., Brawley L.R. (2000), *Cohesion: Conceptual and Measurement Issues*, „Small Group Research”, Vol. 31.
- Carron A.V., Widmeyer W.N., Brawley L.R. (1985), *The Development of an Instrument to Assess Cohesion in Sport Teams: The Group Environment Questionnaire*, „Journal of Sport Psychology”, Vol. 7.
- Cattell R.B. (1948), *Concepts and Methods in the Measurement of Group Syntality*, „Psychological Review”, Vol. 55, No. 1.
- Chan J., Chan E., Benny H.P. (2003), *Reconsidering Social Cohesion: Developing a Definition and Analytical Framework for Policy Research*, Department of Politics and Public Administration, University of Hong Kong, Hong Kong.
- Chen C.H.V., Tang Y.Y. (2009), *Interdependence and Organizational Citizenship Behaviour: Exploring The Mediating Effect Of Group Cohesion in Multilevel Analysis*, „The Journal of Psychology”, Vol. 143.
- Chin W.W., Salisbury W.D., Pearson A.W., Stollak M.J. (1999), *Perceived Cohesion in Small Groups: Adopting and Testing the Perceived Cohesion Scale in a Small Group Setting*, „Small Group Research”, Vol. 30.
- Collins J., Gueskow B. (1964), *A Social Psychology of Group Process for Decision-Making*, Wiley, New York.
- Cyfert Sz. (2012), *Granice organizacji*, UE w Poznaniu, Poznań.
- Czakon W. (2005), *Istota relacji sieciowych przedsiębiorstwa*, „Przegląd Organizacji”, nr 9.
- Czakon W. (2010), *Hipoteza bliskości*, „Przegląd Organizacji”, nr 9.
- Darley J.G., Gross N., Martin W.C. (1952), *Studies of Group Behavior Factors Associated with the Productivity of Groups*, „Journal of Applied Psychology”, Vol. 36.
- Dimock H.G. (1986), *Groups: Leadership and Group Development*, University Associates, San Diego.

- Durkheim E. (1951), *Suicide*, Free Press, New York.
- Durkheim E. (1956), *The Division of Labor in Society*, Free Press, New York.
- Dyduch W. (2004), *Składniki i wymiary kapitału społecznego organizacji*, „Organizacja i Kierowanie”, Vol. 1.
- Etzioni A. (1975), *A Comparative Analysis of Complex Organizations*, Free Press, New York.
- Falencikowski T. (2013), *Spójność modeli biznesu. Koncepcja i pomiar*, CeDeWu.PL, Warszawa.
- Fessenden S.A. (1953), *An Index of Cohesiveness Morale Based on the Analysis of Sociometric Choice Distribution*, „Sociometry”, Vol. 16.
- Festinger L. (1950), *Informal Social Communication*, „Psychological Review”, Vol. 57.
- Festinger L., Gerard H.B., Hyomovitch B., Kelley H.H., Raven B. (1952), *The Influence Process in the Presence of Extreme Deviates*, „Human Relations”, Vol. 5.
- Festinger L., Schachter S., Back K. (1950), *Social Pressures in Informal Groups: A Study of Human Factors in Housing*, Harper Row, New York.
- Fransella F., Bell R.C., Bannister D. (2004), *A Manual for Repertory Grid Technique*, 2nd ed., John Wiley & Sons Ltd., West Sussex.
- Friedkin N.E. (1984), *Structural Cohesion and Equivalence Explanations of Social Homogeneity*, „Sociological Methods & Research”, Vol. 12, No. 3.
- Friedkin N.E. (2004), *Social Cohesion*, „Annual Review of Sociology”, Vol. 30.
- Goodman P.S., Ravlin E., Schminke M. (1987), *Understanding Groups in Organizations*, „Research in Organizational Behaviour”, Vol. 9.
- Gosenpud J. (1986), *Personality Variables on Group Cohesion, Team Participation and Total Learning*, „Developments in Business Simulation & Experiential Exercises”, Vol. 13.
- Gross N., Martin W.E. (1952), *On Group Cohesiveness*, „American Journal of Sociology”, Vol. 57.
- Janis I.L. (1972), *Victims of Groupthink*, Houghton, Mifflin Boaton.
- Jeannotte M.S. (2003), *Social Cohesion: Insights from Canadian Research*, Conference on Social Cohesion, Hong Kong – November 29.
- Jeannotte M.S., Stanley D., Pendakur R., Jamieson B., Williams M., Aizlewood A. (2002), *SRA-631 – Buying in or Dropping out: The Public Policy Implications of Social Cohesion*, Strategic Research and Analysis Directorate, Department of Canadian Heritage, Ottawa.
- Jenson J. (1998), *SRA-321/CPRN – Mapping Social Cohesion: The State of Canadian Research*, Strategic Research and Analysis Directorate, Department of Canadian Heritage and Canadian Policy Research Networks, Ottawa, CPRN Study, No. F/03.
- Johnson M.E., Fortman J.B. (1988), *Internal Structure of the Gross Cohesiveness Scale*, „Small Group Behavior”, Vol. 19.

- Kaplan S.R., Razin A.M. (1981), *Psychosocial Dynamics of Group Cohesion* [w:] H. Kellerman (ed.), *Group Cohesion: Theoretical and Clinical Perspectives*, Grune & Stratton, New York.
- Keller R.T. (1986), *Predictors of the Performance of Project Groups in R & D Organizations*, „Academy of Management Journal”, Vol. 29.
- Latham V.M., Lichtman C.M. (1984), *Social Linkages and Organizational Commitment in Voluntary Organizations*, „Social Behavior and Personality”, Vol. 12.
- Lott A.J., Lott B.E. (1965), *Group Cohesiveness as Interpersonal Attraction: A Review of Relationships with Antecedent and Consequent Variables*, „Psychological Bulletin”, Vol. 64.
- Lott B.E. (1961), *Group Cohesiveness: A Learning Phenomenon*, „Journal of Social Psychology”, Vol. 55.
- Loughead T.M., Patterson M.M., Carron A.V. (2008), *The Impact of Fitness Leader Behavior and Cohesion on an Exerciser's Affective State*, „International Journal of Sport and Exercise Psychology”, Vol. 6.
- Marcos F.M.L., Miguel P.A.S., Oliva D.S., Calvo T.G. (2010), *Interactive Effects of Team Cohesion on Perceived Efficacy in Semi-professional Sport*, „Journal of Sports Science and Medicine”, Vol. 9.
- Martin W.E., Darley J.G., Gross N. (1952), *Studies of Group Behavior: II. Methodological Problems in the Study of Interrelationship of Group Members*, „Educational and Psychological Measurement”, Vol. 12.
- McLeod J., Treuer K. von (2013), *Towards a Cohesive Theory of Cohesion*, „International Journal of Business and Social Research”, Vol. 3, No. 12, December.
- Meagher G., Wilson S. (2002), *Complexity and Practical Knowledge in the Social Sciences: A Comment on Stehr and Grundmann*, „British Journal of Sociology”, Vol. 53 (December).
- Mitchell G.D. (1979), *A New Dictionary of Sociology*, Routledge & Kegan Paul, London.
- Mullen B., Copper C. (1994), *The Relation between Group Cohesiveness and Performance: An Integration*, „Psychological Bulletin”, Vol. 115.
- Mullen B., Driskell J.E., Salas E. (1998), *Meta-analysis and the Study of Group Dynamics*, „Group Dynamics: Theory, Research, and Practice”, Vol. 2.
- Niemczyk J. (2013), *Od planu do sieci*, UE we Wrocławiu, Wrocław.
- Niemczyk J., Organa M., Piórkowska K. (2012), *Mechanizmy zarządzania sieciami międzyorganizacyjnymi* [w:] J. Niemczyk, E. Stańczyk-Hugiet, B. Jasiński (red.), *Sieci międzyorganizacyjne. Współczesne wyzwanie dla teorii i praktyki zarządzania*, C.H. Beck, Warszawa.
- Oblój K. (2001), *Strategia organizacji*, PWE, Warszawa.
- O'Reilly Ch.A., Caldwell D.F. (1985), *The Impact of Normative Social Influence and Cohesiveness on Task Perceptions and Attitudes: A Social Information Processing Approach*, „Journal of Occupational Psychology”, Vol. 58, Iss. 3.

- Penrod S. (1983), *Social Psychology*, Prentice-Hall, New York.
- Phillips R.L., Blair, J.D., Schmitt N. (1987), *Beyond Group Cohesion: The Concept of Organizational Synergy and Its Impact on Performance*, „National Journal of Sociology”, Vol. 1.
- Phillips R.L., Wong, L. (1990), *An Integrated Model of Military Unit Effectiveness*, Paper presented at the meeting of the Southern Management Association, Orlando, FL.
- Piper W.E., Marrache M., Lacroix R., Richardsen A.M., Jones B.D. (1983), *Cohesion as a Basic Bond in Groups*, „Human Relations”, Vol. 36.
- Porter M.E. (2001), *Porter o konkurencji*, PWE, Warszawa.
- Salo M., Siebold G.L. (2008), *Variables Impacting Peer Group Cohesion in the Finnish Conscript*, „Journal of Political & Military Sociology”, Vol. 36.
- Schachter S. (1952), *Comment*, „American Journal of Sociology”, Vol. 57.
- Schriesheim C.A., Mowday R.T., Stogdill R.M. (1979), *Crucial Dimensions of Leader-Group Interactions* [w:] J.G. Hunt, L.L. Larson (eds.), *Cross-currents in Leadership*, Southern Illinois University Press, Carbondale, IL.
- Scott W.E., Rowland K.M. (1970), *The Generality and Significance of Semantic Differential Scales as Measures of Morale*, „Organizational Behavior and Human Performance”, Vol. 5.
- Seashore S.E. (1954), *Group Cohesiveness in the Industrial Work Group*, University of Michigan Press, Ann Arbor.
- Widmeyer W.N., Bray S.R., Carron A.V. (1985), *The Measurement of Cohesion in Work Teams: The Group Environment Questionnaire*, Sports Dynamics, London, Ontario.
- Wong L. (1992), *The Effects of Cohesion on Organizational Performance: A Test of Two Models*, A dissertation in Business Administration, Graduate Faculty of Texas Tech University.
- Turner J.C., Hogg M.A., Turner P.J., Smith, P.M. (1984), *Failure and Defeat and Determinants of Group Cohesiveness*, „British Journal of Social Psychology”, Vol. 21, s. 97-111.
- Tziner A., Vardi Y. (1982), *Effects of Command Style and Group Cohesiveness on the Performance Effectiveness of Self-Selected Tank Crews*, „Journal of Applied Psychology”, Vol. 67.
- Yukelson D., Weinberg R., Jackson A. (1984), *A Multidimensional Group Cohesion Instrument for Intercollegiate Basketball Teams*, „Journal of Sport Psychology”, Vol. 6.
- Zaccaro S.J., Lowe C.A., (1988), *Cohesiveness and Performance on an Additive Task: Evidence for Multidimensionality*, „Journal of Social Psychology”, Vol. 128.
- Zaccaro S.J., McCoy M.C. (1988), *The Effects of Task and Interpersonal Cohesiveness on Performance of a Disjunctive Group Task*, „Journal of Applied Social Psychology”, Vol. 18.
- Zalesznik A., Christiansen C.R., Roethlisberger F.J. (1958), *The Motivation Productivity and Satisfaction of Workers*, Harvard Business School, Boston.

- Zander A. (1979), *The Psychology of Group Processes*, „Annual Review of Psychology”, Vol. 30.
- Zeleny L.D. (1939), *Sociometry of Morale*, „American Sociological Review”, Vol. 4.
- Zenaida R.R., Fernando R., Pierre T. (2003), *Youth Integration and Social Capital: An Analysis of the Canadian General Social Surveys on Time Use*, „Youth & Society”, Vol. 35.

SOCIAL BEHAVIOUR ARCHITECTURE. THE STATE OF THE ART IN THE CONTEXT OF COHESIVENESS THEORY

Summary: The purpose of the paper is to establish the state of the art of cohesiveness theory in terms of social attitudes/behaviour (social cohesion). The paper is organized threefold. Firstly, a selective review of researchers' endeavours to conceptualize the concept 'social cohesion' has been presented. Secondly, the considerations due to the relationships between social cohesion and broadly understood performance have been illustrated. Then, a selective review of current approaches to operationalize the construct 'social cohesion' has been highlighted. Finally, conclusions and future research directions have been formulated. The purpose has been realized by means of an extensive literature review in a given field. The results of critically scoping the literature have entitled to infer that research methodology on social cohesion ought to be directed towards a qualitative approach.

Keywords: social cohesion, cohesiveness theory, social attitudes/behaviour.